

## Filozofija medija – Mediji i sloboda

Zbornik radova sa Međunarodne  
naučne konferencije Beograd,  
septembar 2022. godine<sup>1</sup>

Branko Marković<sup>2</sup>

Visoka škola za komunikacije, Beograd

ORCID <https://orcid.org/0009-0009-0449-8620>

Nakon Međunarodne konferencije Filozofija medija-mediji i sloboda održane u Beogradu 2022. godine u organizaciji Estetičkog društva Srbije i NVO „Mladi grašak“, 2024. godine štampan je zbornik radova sa iste u uredništvu Divne Vuksanović, Dragana Čalovića, Vlatka Ilića i Dragane Kitanović. Zbornik je posvećen Ratku Božoviću, istaknutom univerzitetskom profesoru i književniku, a na 169 strana pored uvoda, posvete i biografije Ratka Božovića prezentovano je 12 autorskih radova uz likovne priloge Jovanke Mladenović. Prema uvodnoj reči uredništva, zbornik stavlja u fokus pitanje „slobode od“ ili „slobode za“ medije uz reaktuelizaciju tema razlikovanja slobode od njenih pseudo-oblika u medijima, pojave medijskog totalitarizma i robovanja medijima, cenzure, govora mržnje, medijskog prostora kao mesta za slobodno mišljenje, obrazovanje i stvaralaštvo.

Ratko Božović u radu „Sloboda i mediji“ iznosi sumnju da mediji mogu postati institucionalna konstrukcija slobodne javnosti i tvrdi da globalni mediji u saglasnosti sa interesima liberalnog kapitalizma predstavljaju prepreku za formiranje te javnosti i preduslov za kreiranje diktature koju sami građani, konzumenti medija, dobrovoljno prihvataju. On poseban problem uviđa u činjenici

---

<sup>1</sup> Divna Vuksanović et al. (eds). *Filozofija medija: Mediji i sloboda*. Zbornik radova. Estetičko društvo Srbije i NVO „Mladi grašak“. Beograd 2024. Čigoja štampa. (169 pp)

<sup>2</sup> Kontakt sa autorom: [brankomarkovic010@gmail.com](mailto:brankomarkovic010@gmail.com)

da mediji postaju plen finansijskih moćnika sa političkim aspiracijama koji blokiraju energiju medija neophodnu za formiranje slobodnog javnog mnjenja. Sveopšta komercijalizacija rezultira tabloidizacijom novinarstva do njegove „mentalne i moralne ispuštenosti“. Takvo novinarstvo postaje „uslužno“, čime se poništava njegova sloboda i stvaralačka autonomija, dok se kritičko novinarstvo doživljava kao „remetilački faktor“. Božović posebno naglašava značaj osobina novinara kao promotera pravih vrednosti društva u procesu oživljavanja javnosti i javnog mnjenja. Naime, uspostavljanje sistema vrednosti u jednom društvu nije moguće bez sposobnih, savesnih i slobodnih novinara. Poseban problem Božović uviđa u funkcionisanju medijskog sistema koji nekritički prihvata globalističke obrasce kojima se slobodni građanin pretvara u „marionetu neoliberalnog mita“. Koncept demokratije je u direktnoj vezi sa slobodnim medijima, a značaj novinara u njihovom kreiranju je presudan zaključuje Božović.

Kroz metaforu „kralja pacova“ (Rat king) Divna Vuksanović u radu „Savremeni mediji: pojam i praksa emancipacije“ iznosi jednu sumornu i pesimističnu sliku savremenih medija, koja po njenom mišljenju više prikazuje njihovo ropstvo nego neslobodu. Naime, ona robovski status medija shvata kao specifičnu društvenu patologiju „polužive/polumrtve“ simbioze građana, medijskog sistema i interesa krupnog kapitala. U vezi sa tim pitanje emancipacije medija shvata kao njihovo oslobađanje od građanskih ideoloških obrasaca kojima su podređeni u tom kolopletu. Naime, ocena slobode medija uokvirena je, prema njenom mišljenju, unapred definisanim ideološkim kriterijumima birokratskih struktura koja se realizuje i svodi na ispunjavanje unapred zadatih tabela i obrazaca. Takvim verifikovanjem omogućava se kreiranje ambijenta pseudoslobode medija „oslobođenih“ i od kritičkih novinara i od bilo kakvog kritičkog mišljenja izvan unapred zadatih obrazaca. Kao prelomne događaje jačanja takvog ambijenta i cenzure na internetu, Vuksanović navodi „slučaj Asanž“, zatim brisanja naloga Donalda Trampa sa društvene mreže Twitter kao i funkcionisanje medija naročito društvenih mreža tokom pandemije Covida-19 i formiranje timova fakt čekera (Fact Checker), čiji je zadatak bio da eliminišu lažne vesti i profile sa društvenih mreža. Prema mišljenju autorke, iluzija o slobodi koju će doneti internet je u potpunosti razbijena težnjom na internetu ka kontrolisanim mrežnim transakcijama naročito sa afirmacijom veštačke inteligencije u njima. Autorka ipak zaključuje da „digitalno ropstvo“ nije naša konačna stvarnost i da je moguć put u poželjnom pravcu za većinu građana.

U radu „Sloboda u medijskom društvu“ Dragan Čalović pažnju usmerava na efekte razvoja medijskog društva po slobodu. Autor se bavi pitanjem razumevanja pojma slobode odnosno pitanjima slobodne volje i političke sloboda kao njenih najznačajnijih dimenzija. Pitanje slobodne volje Čalović razmatra kroz dijametralno različite pristupe determinizma i indeterminizma ovom problemu odnosno da li se htenje razvija pod nekakvim uticajem ili ne. Zatim navodi dva pravca : kompatibilizam koji pokušava da napravi kompromis između navedenih pristupa i inkopatibilizam koji stoji na stanovištu da je samo jedan od navedenih pristupa uslovljenosti htenja ispravan. Na Kantovom konceptu pozitivnog i negativnog određenja slobode u izmenjenim medijskim okolnostima razdvajanja medijske realnosti od neposredne realnosti čulnog opažanja, Čalović razvija tezu o usponu prve realnosti koja rezultira kolektivnim zaokretom ka neslobodi odnosno uzdizanju čulnosti nad umom. Pritom medijski svetovi po Čaloviću imaju sposobnost raskidanja veze čulno-pojavnih svetova sa umom onemogućavajući čoveku da prepozna svoju neslobodu i da u njoj gotovo uživa kroz afirmaciju lažnih sklonosti i čulnih želja.

„Spekulativni i De Re mediji“ rad Miška Šuvakovića se bavi pitanjima dve medijske realnosti odnosno modaliteta i to medijskim spekulativnim modalitetom i medijskim De Re modalitetom. U središte definicije navedenih modaliteta on stavlja koncept asamblaža pod kojim u infrastrukturnom i funkcionalnom smislu podrazumeva digitalne naprave kao i odnose među njima, odnosno digitalne mreže ali i odnose informacija u digitalnom poretku kao i čulne efekte koje proizvode interfejsi u smeru od digitalnog ka analognom svetu događaja. Generisane softverske platforme po autoru predstavljaju teren na kome se odigravaju procesi transmedijalizacije i transindividualizacije u kojima čovek postaje proizvod sopstvenog proizvoda svojevrzni „digitalni proleter“. Kao takav prema Šuvakoviću on je funkcionalni agent De Re medija, dok je algoritam funkcionalni entitet spekulativnih medija. Autor u tom smislu naglašava antagonizam između „digitalnog proletera“ i „digitalnog fašizma“ pod kojim podrazumeva prisilnu redukciju nepredvidivih kompleksnih ljudskih i neljudskih modaliteta postojanja na protokole algoritme i procedure. Ovaj antagonizam po autoru ukazuje na suštinsku razliku između dva koncepta na kome se može zasnivati savremeno društvo, koncepta ostvarivanja profita i koncepta realizovanja slobode.

U radu „Kjerkegorova kritika modernih fenomena javnosti i štampe“ Sofija Mojsić prezentovala je negativne stavove o javnosti i štampi koje je danski filo-

zof i teolog Soren Kjerkegor izneo u recenziji romana „Dva doba: doba revolucije i savremeno doba“ Tomazine Gilemburg. Takođe autorka je prezentovala i Kjerkegorovu kritiku modernog „hrišćanskog sveta“.

Uloga medija u savremenom svetu razmatrana je u radu „Digitalni panoptikon i proces konstrukcije scenarija socijalne realnosti“ Branka Markovića. Autor aktuelizuje pitanje vidljivosti aktera digitalne arhitekture društva i dovodi je u vezu sa kreiranjem njene hijerhije. U vezi sa tim naglašava da su mediji izgubili ulogu koju su imali u predigitalnoj eri i da su postali puko sredstvo u rukama društvenih aktera sa najviše moći u kreiranju globalnog digitalnog poretka. Autor u bekstvu od (iz) digitalnog poretka ne vidi rešenje ni za medije ni za pojedince, već samo u povećanju nivoa digitalnog i medijskog obrazovanja.

Veza kripto-prostora i umetnosti sagledavana je u radu „Umetnost i NFT – po nameri ili po duhu?“ Srđana Šarovića i Une Popović. Autori odgovaraju na pitanja šta je kripto umetnost, kakva je priroda NFT dela i kako se ono može očuvati u okvirima kripto-ekonomije. Kripto umetnost po autorima ima tu moć da oslikava i prirodu kripto prostora obzirom da je digitalna jedinstvenost i originalnost dela obezbeđena blokčejn tehnologijom. U vezi sa tim deo rada se odnosi na proceduru nastanka kripto dela od formulisanja koncepta, njegovog generisanja na osnovu programskog koda do „mintovanja“ i uvođenja u kripto prostor. Poseban deo rada odnosi se na pitanje autorstva i ekonomije u kripto umetnosti.

„Granice slobode u digitalnim medijima“ rad Katarine Šmakić bavi se efektima koje je izazvala pojava interneta i novih digitalnih tehnologija na obrasce ponašanja ljudi. Ona pojam „digitalnih domorodaca“ (tvorac izraza Mark Prenski) koji označava generacije rođene posle 1997. godine dovodi u vezu sa novom istraživačkom oblašću „keptologijom“ (Captology) čije značenje podrazumeva istraživanje potencijala novih tehnologija u procesu ubeđivanja (Computers As Persuasive Technologies). Priroda novih tehnologija je neutralna, ali motivi njenih kreatora su po autoru usmereni na menjanje ljudskih obrazaca ponašanja u skladu sa sopstvenimi interesima. Šmakić navodi komparaciju koju Nik Sivr koristi kako bi uporedio zamke za hvatanje životinja sa tehnikama kontrole ljudskog ponašanja na internetu kao i njegovo stanovište da ne bi trebalo postavljati pitanje kako izbeći te zamke već kako ih iskoristiti u pozitivnom smeru.

Dragana Kitanović u radu „Medijska proizvodnja fanova: od slobodne potrošnje do konzumerskog kapitalizma“ kritikuje negativno tretiranje u studi-

jama medija i kulture pojma fan, pri čemu naglašava kreativnost koju ta grupa ima u procesu kreiranja otpora kontroli popularne medijske kulture. U tom smislu, fanovi po autorki imaju potencijala da utiču na promene popularnih narativa i stajališta pri čemu im digitalna tehnologija ide na ruku u formiranju originalnog tipa fan kulture. Iako delom predstavljaju „tekstokradice“ po Kitarnović fanovi nisu samo fanatični sledbenici, već su i „potrošači“ i „investitori kapitala“.

U tekstu „Medijska abolicija“ autor Predrag Jakšić bavi se pitanjima medijskih propagandnih tehnika satanizacije, medijske abolicije i njihovih efekata na realna dešavanja. U tom smislu on definiše ulogu medija kao oružje moćnih u oblikovanju za njih adekvatnih društvenih uslova. Kao primer koliko mediji u pojedinim slučajevima idu ispred birokratizovanih državnih struktura Jakšić navodi primer Nelsona Mendele koji je iako medijski amnestiran, izabran za predsednika i dobio Nobelovu nagradu, nakon toga imao problema da uđe u SAD jer je njegovo ime bilo na listi terorista jedne od bezbednosnih agencija ove zemlje.

Kroz više studija slučaja Kamenko Bulić autor teksta „Medijsko putovanje u noć, licentia poetica BBC-jevog humanitarističkog narativa“, nastoji da dokaže da navedena medijska kuća odstupa od obrazaca nepristrasnosti u svom izveštavanju u brendiranju rata u Ukrajini čime kreira spekulativne identitetske obrasce percepcije tog događaja „oslobođenih realnosti“. Pad profesionalizma u jednom od najpoznatijih globalnih medija autor posredno dovodi u vezu sa padom profesionalizma i slobode zapadnih medija uopšte u procesu kreiranja „dobrovoljne poslušnosti“.

Tamara Bradić u tekstu „Kolaborativna onlajn nastava za učenike nižih razreda osnovne škole – softver kao novi jezik“ zastupa tezu da kolaborativna onlajn nastava nije najbolje rešenje za učenike nižih razreda, te da bi ovakav način učenja bio moguć uz prisustvo roditelja i nastavnika, pri čemu ipak naglašava da je nastava uživo najbolje rešenje za učenike navedenog uzrasta. Autorka navodi brojne argumente za svoje tvrdnje od kojih izdvajamo složenost konstituisanja znanja kao i nedovoljnu intelektualnu zrelost učenika u susretu sa softver kulturom.

Zbornik tekstova Filozofija medija – mediji i sloboda se kao tamni oblak tehnološkog medijskog društvenog i svakog drugog pesimizma nadvio nad čitalaškom publikom pružajući ipak tračak nade da će zagrljaj čoveka sa digitalnim

medijskim tehnologijama imati pozitivan ishod po čoveka. Dominantnost negativne, kritičke slike naše medijske stvarnosti u zborniku predstavlja uglavnom adekvatnu referenciju naše realnosti, ali se postavlja pitanje da li je dovoljno samo tumačenje sveta u nastojanju da se taj svet promeni. U tom smislu doduše samo u naznakama zbornik nagoveštava rešenja i moguće pravce delovanja. Ipak prepoznavanjem kompleksnosti problema savremenog medijskog društva, sa različitih aspekata, Zbornik svojim tekstovima pruža solidnu osnovu i širok dijapazon za dalja istraživanja i promišljanja odnosa slobode i medija.